

Zangezur koridory... indiki gezek Kawkaz çaknyşygy

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Zangezur koridory... indiki gezek Kawkaz çaknyşygy ZANGEZUR KORIDORY... INDIKI GEZEK KAWKAZ ÇAKNYŞYGY

Öňki uruşlar soňlandy, emma täze çaknyşyklaryň ýoly arçaldy
Eski ýaranlarynyň (Moskwa we Tähran) gözüniň önünde Eýran iň güýçli geosýasy we geoykdysady kartlaryndan birini taryhy duşmany Ankaranyň ýarany we hyzmatdaşy bolan ezeli garşydaşy Bakuwa aldyrdy.

Günorta Kawkazyň jedelli sebitleriniň ýaşaýjylary Birinji jahan urşundan öňki üç imperial güýjüň (Patyşa Russiýasy, Gajar Eýrany, Osmanly Türkiýesi) arasyndaky güýç göreşiniň we yzyndan Staliniň döwründe etniki we dini geografiýanyň boşadylmagyna gönükdirilen meýilnamalaryň ýetiren täsirleriniň hununy ýene bir gezek tölemeli boldy.

Gürrüňi gidýän döwürde Moskwa bu halklaryň üstünde demografiki we geografiki taýdan basyş etdi we bu ýagdaý Sowet Soýuzynyň ýykylan pursatyndan şu günki güne çenli daşardan etniki we dini häsiýetli ýaly bolup görünýän, emma özeninde syýasy we

ykdysady sebäpleri saklaýan çaknyşyklaryň sebäplerini emele getirdi.

Sowet Soýuzynyň ýüz ýyllyk oňşuksyzlyga we ambisiýa şert döredip, Transkawkaz ýurtlarynyň (Gürjüstan, Ermenistan, Azerbaýjan) kartalaryny täzedan çyzmagyň sözüň doly manysynda bir asyrdan soň Azerbaýjanyň 20-nji sentýabrda Daglyk Garabag oblastynda galan iň soňky ermeni ilatly nokadyna uran aýgytlaýjy zarbasy Günorta Kawkazyň geosyýasatyny ýüzlerçe ýyl yza sarady.

Şol sanda Hytaýdan Garadeňiz deltasynyň portlaryna ýükleriň daşalşy we Orta Aziýadan, Eýrandan, Azerbaýjandan dünýä akýan nebit-gaz geçirijileriniň geçýän Ýewropa bilen Aziýanyň arasyndaky ähmiýetli sebitde ýerleşen ykdysady koridorlaryň gözegçiligini täzedan Ankaranyň eline gysdyrды.

Şeýle bolýan bolsa, Bakunyň peýdasyna geosyýasy üýtgeşme Ankaranyň peýdasyna ykdysady geosyýasy üýtgeşme diýmegi aňladýar.

Aýratynam Bakunyň Eýran bilen Ermenistanyň arasyndaky we ol ýerdenem Ýewropa gidýän ýoly kesen günorta çäk zolagynyň gözegçiligini eýelemeginden soň Ankara bilen Türk dünýäsiniň (Orta Aziýa) arasyndaky gapy doly açyldy.

Ankarany Ýewraziýanyň iň möhüm transport çatrygynyň goragçysy edýän Zangezur koridorynyň üstünden Türkiýäniň we Azerbaýjanyň arasynda, ol ýerdenem Hytaýa çenli Orta Aziýa ýurtlary bilen baglanyşyk ýola goýlar.

Daglyk Garabag sebitiniň üstündäki otuz ýyllyk ermeni agalygyny soňlandyran soňky azeri hüjüminde rus ylalaşdyryjy güýçleriniň sesi çykmady.

Kreml birnäçe aý bäri dowam edip duran Ukraina hüjümini yza serpikdirmek bilen has köp başagaý bolýardy we bolup biläýjek gûzki hüjümine garşy durmak üçin goragyny güýçlendirmäge synanyşýardy.

Şol sebäpli Kremläki karara gelijiler Waşingtona has ýakyn durýan Ermenistanyň premýer-ministri Nikol Paşinyany ýola getirmegiň pikirindedi.

Russiýanyň Bakuny raýyndan gaýtarmak babatdaky islegsizligi bilen Ýerewany ýola getirmek meýliniň arasyndaky nämälimlik pursatynda ermeni karara gelijileriň bir bölegi tradision jedelleriniň uly bähbitlere durýandygyny duýdular.

Moskwanyň bu tapgyrda hökmany öňe sürýän prinsipi günorta serhetleri däl-de, iň esasysy Günbataryň sanksiýalarynyň garşysynda koridor hyzmatyny ýerine ýetirýän hyzmatdaş

hökmünde Türkiýe bilen baglanyşykly bähbitleridi.

Şol sanda bu sebitde kim üstün çykanda-da, Russiýanyň bähbitleriniň bir bölegini gorap biler. Şonuň üçinem diňe häzirlilikçe günorta çäklerindäki howply geosýasy öwrülişiklere göz ýummaga mejbur boldy.

Tähran demirgazyk serhedindäki çaknyşyklary ýakyndan synlaýardy we karar berijileriň koridorlarynda top sesleri eşidilýärdi. Emma deňlemäniň üýtgemesiniň önüni almak üçin elinden hiç zat gelenokdy.

Daşarky ýagdaýlara seredende, Tähran Moskwanyň ýerini tutup bilmeýär we onuň muňa güýjem ýetmeýär. Emma ol häzir daşarky çaknyşyklary gowşatmaga dyrjaşýar.

Şonuň üçinem Tähran etniki, ideologiki, geografiki taýdan bulaşyk sebitde gönüden-göni çaknyşyga girmekden saklanar.

Içerki ýagdaýlara seredende bolsa, etniki düzümiň ýaýrawy taýdan eýran azerileriniň ýurtda ikinji ýerde durýandygy we taryhy taýdan baş asyrdan gowrak wagtlaý Eýrany dolandyryp gelen agalygyň esaslaryndan hasaplanyp, döwletiň möhüm ýerlerinde düýpli täsirlileriniň bardygy göz önüne tutulsa, Eýrdanky häkimiýetiň Azerbaýjanyň garşysynda Ermenistany goldamagy içerki durnuklylygyny görnetin bozar.

Islendik pursat partlap biljek sosial, medeni we gün-güzeran dartgynlygynyň bolýan geçiş döwründe, aýratynam türk-azeri şaýy identičnosty beýgelende azerileri tarapsyz saklamak eýran režiminiň birinji etmeli işidir.

Galuberse-de, Eýran daşarda döwlet howpsuzlygyna, içerde bolsa territorial bütewiligine howp salýan ikileme bilen bir öwrülişik nokady bilen ýüzbe-ýüz boldy.

Şunuň bilen baglanyşyklylykda Ankara Bakunyň üsti bilen Kawkazyň koridorlaryna agalyk etmegi başardy, Türk dünýäsi bilen arasyndaky düwüni çöşdi, Tährany daşlaşdyryp, Moskwany wagtlaýyn täsirsizleşdirdi, öňki uruşlary soňlandyrdy, emma täze çaknyşyklaryň ýoluny arçady.

Mustafa FAHS.

Ýekşenbe, 08.10.2023 ý. Publisistika